

Pedagogical and psychological preparation of child for starting school

Sharafat Bakhishova

Associate Professor, department of Pedagogy and Methods of Preschool Education, ADPU, doctor of philosophy in pedagogy. Azerbaijan.

E-mail: sharafat_baxishova1960@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7848-2068>

Abstract. In the article, it is underlined that the preparation of a preschooler for school education is more effective when the acquisition of knowledge and skills by a child coincides with his psychophysiological abilities. A child's readiness for school must comply with moral norms, comply with his or her wishes and needs. In the opposite case, the process is confronted with childish egoism and negativity. This selfishness is not related to the age of the child, but to the wrong directions of adults. The criterion of a child's readiness for school is a certain level of morphophysiological maturity, the development of mental processes, especially the development of complex psychological characteristics, the emotional-volitional sphere and social maturity. This substantiation allows us to single out the criteria of a child's readiness for school, to highlight morphophysiological maturity, the development of mental processes, features of figurative integral psychological and volitional characteristics, emotional, volitional.

Keywords: children of preschool age, morphophysiological development, development of reason and intelligence, the personal focused activity, means, improvement of quality.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.219>

To cite this article: Bakhishova Sh. (2020) Pedagogical and psychological preparation of child for starting school. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 231, Issue II, pp. 59–68.

Article history: Received — 15.05.2020; Accepted — 02.06.2020

Uşaqların məktəb təliminə hazırlığının pedaqoji və psixoloji əsasları

Şərafət Baxışova

ADPU-nun Məktəbəqədər təhsilin pedaqogikası və metodikası kafedrasının dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru. Azərbaycan. E-mail: sharafat_baxishova1960@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-7848-2068>

Annotasiya. Məqalədə qeyd olunur ki, məktəbəqədər yaşlı uşağın məktəb təliminə hazırlığı o zaman daha yaxşı nəticə verir ki, uşağın bilik və bacarıqları məniməməsi onun psixoloq-fizioloji imkanları ilə üst-üstə düşsün. Uşağın məktəb təliminə hazırlığı onun arzu və istəyi, tələbatı ilə uyğunlaşdırılmaqla yanaşı, əxlaqi normalarla vəhdət təşkil etməlidir. Əks təqdirdə, prosesdə uşaq eqoizmi və s. neqativ hallar meydana çıxır. Bu, uşağın yaş xüsusiyyətləri ilə deyil, tərbiyə işinin düzgün qurulmaması ilə bağlıdır. Uşağın məktəbə hazırlığı dedikdə, morfofizioloji yetkinlik, xüsusilə psixoloji xarakteristikasının, emosional-iradi sfera və sosial yetkinliyin müəyyən səviyyəsi nəzərdə tutulur. Bu, uşağın məktəbə hazırlığının meyarlarını, inkişaf xüsusiyyətlərini, emosional-iradi və sosial yetkinliyini fərqləndirməyə imkan verir.

Açar sözlər: məktəbəqədər yaşlı uşaqlar, pedaqoji proses, əqli və intellektual inkişaf, şəxsiyyət, keyfiyyətin yüksəldilməsi, vasitələr.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.219>

Məqaləyə istinad: Baxışova Ş. (2020) Uşaqların məktəb təliminə hazırlığının pedaqoji və psixoloji əsasları. «Məktəbəqədər və ibtidai təhsil», № 2 (231), səh. 59–68.

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 15.05.2020 ; qəbul edilib – 02.06.2020

Giriş / Introduction

Müasir dövrdə təhsil sisteminin qarşısında qoyulmuş əsas vəzifələrdən biri təhsilin dünyəvilik, sivillik, ümumbəşəriyyət və s. mövqelərdən yeniləşdirilməsi, uşaq şəxsiyyətinin formalaşdırılmasıdır. Uşaq şəxsiyyətinin formalaşdırılması üçün təhsildə demokratikləşdirmə və humanistləşdirmə əsas prinsiplər kimi qeyd olunur.

Həyatın bütün sahələrində, o cümlədən, təhsildəki dəyişikliklər insanda sosial istiqaməti formalaşdırmaq, baş verən yeniliklərə uyğun reaksiya vermək, yeni şəraitdə özünü tənzimləmə, özünü müəyyən etmə, özünü təsdiq kimi xüsusiyyətləri tərbiyə etməkdə mühüm rol oynayır. Bununla əlaqədar istənilən tədris müəssisəsinin fəaliyyəti, sosial dəyişikliklərdən asılı olmadan, sosial inkişafa uyğun, təşəbbüs göstərməyə hazır olan, müstəqil, yaradıcı şəxsiyyətin tərbiyə olunmasına istiqamətlənməlidir.

Müasir təhsil modelində məktəbəqədər təhsilə uşaqların məktəb təliminə müvəffəqiyyətlə hazırlanması üçün bərabər imkanların təminatının əsası kimi baxılır. Azərbaycanda təhsil sisteminin modernləşdirilməsinin əsas strateji istiqamətlərindən biri olan təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, yeni yanaşmaların, fəal təlim metodlarının tətbiqi, onlardan səmərəli istifadənin təşkili təhsil sisteminə ən vacib problem kimi qiymətləndirilir.

Əsas hissə / Main part

Məktəbəqədər təhsilin məqsəd və vəzifələrini dəqiq müəyyən etmək çox vacibdir. Fikrimizcə, məktəbəqədər təhsilin qarşısında duran məqsədlərə aşağıdakılar daxildir:

- uşağın sosial-emosional, intellektual potensialının inkişafı üçün şəraitin yaradılması;
- onlarda yüksək mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərin, idrakın və pozitiv kommunikativ mövqenin formalaşdırılması;
- məktəb təliminə hazırlıq.

Məktəbəqədər təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsi hüquqi-normativ sənədlərdə də öz əksini tapır. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda məktəbəqədər təhsilin müvafiq təhsil proqramı əsasında həyata keçirilməsi göstərilir. Təhsilin ilk pilləsi olan məktəbəqədər təhsil uşaqların erkən yaş dövründən ailənin və cəmiyyətin maraqlarına uyğun intellektual, fiziki və psixi inkişafını, sadə əmək vərdişlərinə yiyələnmələrini, istedadlarının, qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını, sağlamlılıqlarının qorunmasını, estetik tərbiyəsini, təbiətə, insanlara həssas münasibətinin formalaşmasının təmin edilməsini bir vəzifə kimi qarşıya qoyur ["Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 2009-cu il 19 iyun, 833-IIIQ, Bakı].

Məktəbəqədər təhsilin qarşısında duran vəzifələr aşağıdakılardır:

- məktəb təliminə əsaslı hazırlığın həyata keçirilməsi (təlim motivasiyası);
 - müstəqilliyin inkişaf etdirilməsi;
 - uşağın təlim fəaliyyətinin əsas komponentlərini mənimsəməsinin təmin edilməsi;
 - şəxsi təlim bacarıqlarının formalaşdırılması (yalnız dinləmək yox, həm də eşitmək, böyüklərin, həmyaşdılarının fikirlərini qəbul etməyi bacarmaq, təsviri ədəbiyyatın dilini anlamaq və qəbul etmək, əqli fəaliyyəti bacarmaq, müqayisə, analiz etmək və s.);
 - fəaliyyətin təşkili prosesinin frontal formasında həmyaşdılarla qarşılıqlı münasibətin formalaşdırılması;
 - müxtəlif praktik bacarıqların (hərəkətli, oyun, sosial düşüncə, zəhmət, qrafik, musiqili ritmik və s.) inkişaf etdirilməsi.
- Araşdırmalar göstərir ki, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin yetişdirilməsi üçün aşağıdakı problemlərin həll edilməsi məqsədmüvafiqdir:
- a) uşağın şəxsiyyətinin, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin, bilik və bacarıqlarının formalaşdırılması, inkişaf etdirilməsi;
 - b) mənəvi və estetik hissələrin, özünə, ətraf əlamə pozitiv münasibətin tərbiyə olunması;
 - c) təlim-tərbiyə prosesində, müxtəlif fəaliyyət sahələrində uşağın subyekt kimi çıxış etməsinə imkan verən bilik, bacarıq və vərdişlər sistemində yiyələnməsinin təmin olunması;
 - ç) uşaqların psixi və fiziki sağlamlıqlarının möhkəmləndirilməsi, mühafizə olunması.

Biz artıq sürətlə dəyişən elə bir dövrdə yaşayırıq ki, təhsil sahəsində atılan addımlar indiki şərəitə deyil, gələcəyin perspektivlərinə köklənməli və kəmiyyətə deyil, keyfiyyətə istiqamətləndirilməlidir. Müasir dövr bugünkü uşaqların inkişafı ilə müqayisədə məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafının daha da sürətləndirilməsini, buna görə də təlimin təşkilinə, məzmununa verilən tələblərə yenidən baxılmasını tələb edir.

Məlumdur ki, məktəb təliminə hazırlığa uşağın hərtərəfli inkişaf etmək imkanlarının artdığı dövrdən etibarən başlamaq lazımdır. Məktəbəqədər təlim dedikdə, uşaqların məktəbə hazırlıq dövründə yaşa uyğun bilik, bacarıq və vərdişləri əldə etmələri başa düşülür. Bilik, bacarıq və vərdişlərinin mənimsənilməsi məqsəd yox, şəxsiyyətin mükəmməl inkişafında bir vasitə hesab olunur. Elmi əsaslarla aparılan bütün hazırlıq işləri uşaqları pillə-pillə məktəbə, təhsil almağa istiqamətləndirməlidir.

Məktəb uşağın həyatında böyük hadisədir. Bu baxımdan uşaqların məktəb həyatına tam hazırlanmaları tərbiyəçi-müəllimlərin, valideynlərin qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir. Uşağın məktəb təliminə hazırlanması, kiçik yaş

qruplarından başlayaraq, proqramlaşdırılmış, düşünülmüş şəkildə aparılır, məktəbhazırlıq qruplarında daha da intensivləşdirilir və təkmilləşdirilir. Bu yətdə uşaqların məktəbə hazırlanmaları onların məktəbdə asanlıqla təhsil ala bilmələrini təmin edir.

Məktəbəqədər təhsil dövründə uşaqların intellektual inkişafı, təlim prosesində zəruri olan diqqət, qavrayış, hafizə, təfəkkür kimi psixi proseslərin inkişaf etdirilməsi həyata keçirilir. Bilik və bacarıqlar şəxsiyyətin mükəmməl inkişafında mühüm vasitə hesab olunur. Təəssüf ki, hələ də tətbiq edilən "məktəb modeli" məktəbəqədər hazırlıq üçün məqsəduyğun deyil. Uşaqlara bilik və bacarıqları hazır vermək əvəzinə, biliklərə yiyələnmək, onları tətbiq etmək yollarını öyrətmək lazımdır. Adətən, uşaqlara texniki, elmi, mədəni nailiyyətləri, onlara yiyələnmənin vasitə və yollarını yaşlılar öyrədirlər. Uşaqlıq dövrünün ilk illərində əsaslı bünövrə qoyulmadan onun gələcək inkişafını təmin etmək mümkün deyil. Uşaq məktəbə hazırlaşarkən biliklərə yiyələnmə prosesində müəyyən çətinliklərlə qarşılaşır. Bu illər ərzində uşaq yeriməyi, danışmağı, başqaları ilə ünsiyyətə girməyi, fikirləşməyi, gücünə müvafiq problemləri həll etməyi öyrənir. Əgər bu idraki proseslərin təşkilində səhvlərə yol verilsə, məktəb təlimində daha ciddi çətinliklər ortaya çıxacaq. Uşağın ibtidai siniflərdə müvəffəqiyyətlə təlim alma şansının yüksək olması üçün tərbiyəçi-müəllimlər və valideynlər onun ümumi inkişafına daim diqqət yetirməli, onu düzgün istiqamətləndirməlidirlər.

Professor Y.Ş.Kərimov məktəbəqədər müəssisədə məktəbə hazırlıqla əlaqədar işləri təhlil edərək göstərir ki, məktəb uşağın həyatında, onun şəxsiyyətinin formalaşmasında döndür nöqtəsi olduğundan, ilk növbədə, onların ümumi inkişafı təmin edilməli, bütün təlim fənlərini mənimsəməyə hazır olmaları üçün tədbirlər görülməlidir. O, qeyd edir ki, uşaqları müşahidə aparmaq, gördüklərini təhlil etmək, müqayisə etmək, ümumiləşdirmək və əqli nəticə çıxarmaq kimi zehni fəaliyyətlərə alışdırmaq, onlara mühüm əxlaqi-iradi keyfiyyətləri aşılamaq lazımdır [Y.Kərimov. Uşaq məktəbə gedir, 2009].

Məktəbəqədər hazırlıqda aşağıdakı cəhətlərə diqqət yetirilməlidir:

- uşağın kommunikativ bacarıqlarının inkişafı;
- məktəbli statusunun mənimsənilməsi;
- məktəb həyatı haqqında bilik və təsəvvürlərin yaradılması;
- uşağın təlim fəaliyyətinin çətinliklərinə alışdırmaq;
- uşağda təlim motivasiyasının yaradılması və təcridən möhkəmləndirilməsi.

5–6 yaşlı uşaqlarda psixoloji və şəxsi xüsusiyyətlərin inkişaf etdirilməsi onların məktəb təliminə hazırlanmaları üçün əlverişli zəmin yaradır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, uşaq orqanizmi, psixikası böyük uyğunlaşma resurslarına malikdir və onlara arxalanaraq məktəbəqədər yaşlı uşaqların məktəb təliminə adekvat hazırlıq sistemini yaratmaq olar.

Ə.Ə. Qədirov və İ.N. Məmmədov uşağın məktəbə hazırlanmasında məktəbəqədər

müəssisədə həyata keçirilən savad təlimi, ətraf aləmlə tanışlıq, riyaziyyat, oxu və s. məşğələləri yüksək qiymətləndirərək yazırlar: "Uşağın məktəb təliminə psixoloji baxımdan hazırlanması heç də o demək deyil ki, məktəbə daxil olan müddətə qədər uşağa müəyyən psixoloji keyfiyyətlər təzahür edir. Sözsüz ki, bu keyfiyyətlər məktəb təlimi zamanı ona məxsus olan həyat və fəaliyyət şəraitinin təsiri altında formalaşır. Yalnız bunların sayəsində uşaq məktəb həyatına, mütəmiz təlim prosesinə uyğunlaşa bilər" [Ə.Ə. Qədirov., İ.N. Məmmədov. Yaş psixologiyası, 1986].

Uşaqların intellektual inkişafı onların gələcək məktəb həyatına hazırlanmalarında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Hazırda məktəbəqədər təhsilin icbariliyi gündəmdə olduğu üçün onun dövlət standartları tətbiq olunur və tədris ilinin sonuna qədər həmin standartlar reallaşdırılır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, məktəbəqədər təhsilin standartları məktəb standartları deyil. Görkəmli rus psixoloqu L.S. Vıqotskinin belə bir tezişi məşhurdur ki, "özü ilə inkişafa aparan təlim daha yaxşıdır" [Vıqotskiy L.S. Psixologiya, 2000].

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlar, ilk növbədə, nəyə nail olmalıdırlar?

Psixoloji nöqtəyi-nəzərdən bu suala belə cavab vermək olar: uşaqlar məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, psixi inkişaf qanunlarına əsasən, böyüklərlə, yaşlıları ilə ünsiyyət saxlamağı, bu prosesdə müxtəlif rol və mövqeləri mənimsəməyi, qarşılıqlı əməkdaşlıq etməyi, birgə fəaliyyət sahəsində kollektiv təcrübəyə yiyələnməyi bacarmalıdırlar. Bütün bunlar hər bir uşağın fərdi fəaliyyəti əsasında qurulur və kollektiv formada nailiyyətlər əldə etməyə imkan verir.

Y.L. Kolominski şəxsi, intellektual və sosial-psixoloji hazırlığı məktəbə hazırlığın əsası hesab edir [Y.L. Kolominskiy., Panko E.A. Psixologiya detey shestiletnego vozrasta, 1999]. Bu yaş dövründə oyun uşaqların əsas fəaliyyət formasıdır. Uşaq yeddi yaşa qədər üç mühüm inkişaf mərhələsindən keçir: *ümumbəşəri dəyərləri mənimsəmək, onları dərk etmək, ətraf aləmi emosional şəkildə öyrənmək*. Üç yaşdan yeddi yaşa qədər olan dövrdə uşağın idraki, iradi və emosional inkişafı üçün yeni imkanlar yaranır. Yalnız yeddi yaşın başlanğıcında nəzəri təfəkkür formalaşmağa başlayır. Yaşlıları ilə ünsiyyətə girmək qabiliyyəti təlim fəaliyyətinə keçid üçün yetərli olur. İxtiyari diqqət təlim materiallarının mənimsənilməsi, iradi səy isə çətinliklərin aradan qaldırılmasına imkan verir.

Uşağın məktəbə uyğunlaşmasını iki əsas yolu var:

1) hələ məktəbəqədər yaş dövründə uşağın oyun prosesində, tədris təlimi alışıdırılması; 2) təlim fəaliyyətinin müəyyən müddətə oyun xarakteri daşması.

Məktəbəqədər dövrdə aparılan psixoloji hazırlıq uşaqlara onlar üçün yeni olan məktəb şəraitinə uyğunlaşma, ilkin təlim bacarıqları aşılamalıdır. Uşaqda, hər şeydən əvvəl, məktəbli olmaq, yaxşı oxumaq kimi ciddi bir fəaliyyəti yerinə yetirmək arzusu olmalıdır.

Akademik Ş.A. Amonaşvili yazır: "Biz tez-tez altıyaşlı uşaqlardan eşidirik: "Məktəbə getmək istəyirəm, oxumaq istəyirəm!". Bununla belə, məktəbəqədər yaşlı uşaqların öz "uşaq" həyatını dəyişmək cəhdləri hələ tədris fəaliyyəti üçün motivasiya deyil. Onları təlimin özü deyil, onun nəticəsi cəlb edir. Onlar oxuma, yazma bacarıq və vərdislərinə yiyələnmək üçün necə qüvvə sərf etməyin lazım gəldiyini təsəvvür etmədən oxumağı, yazmağı öyrənmək istəyirlər" [Amonaşvili Ş.A. V shkolu s shesti let, 1986].

Uşağın məktəb təliminə psixoloji hazırlığı məktəbəqədər dövrdə psixi inkişafın mühüm nəticələrindən biridir. Beləliklə, məktəbə həm intellektual, həm də emosional münasibət artıq uşaq məktəbə gedənə qədər formalaşdırılmalıdır.

Bu gün həm tərbiyəçi-müəllimin, həm də uşağın qarşısında qoyulan tələblər dəyişib.

Tərbiyəçi-müəllim məşğələ prosesində uşağın fəallığını təmin etməli, qrup otağında öyrədicə, inkişafetdirici təlim mühitini yaratmağı bacarmalıdır. İnkişafetdirici mühit uşaqların inkişafına böyük təsir göstərir. Tərbiyəçi-müəllim fiziki baxımdan təhlükəsiz, psixoloji baxımdan öyrədicə, dəstəkləyici mühit yaradaraq, uşaqların müstəqil, həmçinin, qrup tədqiqatları, oyun və s. forma və vasitələrlə tədris prosesini təşkil edir. Tərbiyəçi-müəllim planlaşdırma işləri aparır və bunun əsasında uşağın əqli, sosial-emosional, fiziki inkişafına kömək edən təlim mühiti yaradır. Planlaşdırma apararkən tərbiyəçi-müəllimin aşağıda göstərilən bir sıra prinsipləri nəzərə alması tövsiyə olunur:

- təlimin uşağın fərdi xüsusiyyətləri və inkişaf səviyyəsi əsasında qurulması;
- tərbiyəçi-uşaq və uşaq-uşaq əməkdaşlığının qurulması;
- müxtəlif fəaliyyət növlərində uşaqların təşəbbüslərinin dəstəklənməsi;
- planlaşdırmada valideynlərlə əməkdaşlığın nəzərə alınması.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində hər yaş qrupuna müvafiq, uşaqların inkişaf səviyyəsinə uyğun olan, onların öyrənmək, müşahidə və elementar tədqiqatçılıq təşəbbüslərini dəstəkləyən, onların təhlükəsizliyinin təmin edildiyi şəraitdə fəaliyyət göstərmələrinə imkan verən təlim mühiti yaradılmalıdır.

Məktəb təliminə hazırlıq zamanı valideynlər öz uşaqlarının daha bacarıqlı və təlimdə müvəffəq olmaları üçün bir sıra keyfiyyətlərə yiyələnmələrinə xüsusilə diqqət yetirməlidirlər. Bu keyfiyyətlərə məntiqi düşüncə, qavrama, mühakimə, müqayisə, təhlil etmə, münasibət bildirmək, işi sona qədər çatdırmaq, diqqətli olmaq və s. aiddir.

Valideyn öz övladının nitqinin aydın və rəhbərli olmasına, fikrini müstəqil, düzgün ifadə etməsinə, müxtəlif sahələr üzrə yaşa uyğun məlumatlılıq səviyyəsinin özündə ehtiva edən bilik və bacarıqları mənimsəməsinə şərait yaratmalıdır.

Uşaq məktəbə gedənədək tərbiyəçilərin, valideynlərin diqqəti onun təlim və inkişafına yönəldilsə, ibtidai məktəbdə müvəffəqiyyətə təlim alma şansı daha yüksək olar. Əgər uşaqda onun həyatının ilk illərindən məşğul olmağa başlanarsa,

gələcəkdə təlimdə baş verəcək çətinlikləri yüngülləşdirmək, əqli inkişafda geriqalma hallarını aradan qaldırmaq mümkündür.

Valideynlər öz uşaqlarının təlim fəaliyyətinə kömək və iştirak etmək üçün çox işlər görə bilərlər. Valideyn və tərbiyəçilərin ümumi səyləri uşaq haqqında məlumatların bölüşdürülməsi, təcrübə mübadiləsi, ən əsası – uşağın düzgün inkişafı üçün daha əlverişli şəraitin təmin olunması sahəsində əməkdaşlıq münasibətlərinin qurulmasına yönəldilməlidir. Valideynlər öz uşaqlarının qabiliyyət və bacarıqları, tərbiyəçi-müəllimlərin müşahidələri barədə məlumat əldə etdikdən sonra onların təlim nailiyyətlərinə verilən qiymətləri daha yaxşı başa düşəcək və qəbul edəcək, habelə onların inkişafını sürətləndirmək, optimallaşdırmaq məqsədilə əməkdaşlıq edəcəklər. Təlim prosesində valideynlərin tərbiyəçilərlə əməkdaşlığı onların pedaqoji-psixoloji hazırlığını xeyli artırır, sonrakı mərhələlərdə çatışmazlıqları aradan qaldırmağa imkan verir. Yeni təlim metod və texnologiyaları, yeni pedaqoji təfəkkür də məhz bunu tələb edir.

Təlim prosesində metodların yeniləşdirilməsi pedaqogikanın ən aktual problemlərindən biridir. Təlim metodları tərbiyəçi-müəllimlə uşaqların birgə fəaliyyətini sıx əlaqələndirir. Bu əlaqənin yüksək pedaqoji səmərəsi isə təlim metodlarının yeniləşdirilməsindən, təkmilləşdirilməsindən və düzgün tətbiqindən çox asılıdır.

Təlim metodları təhsilin məzmunu ilə birlikdə uşaqların təlim-tərbiyəsi, inkişafının vəhdətinə, onları dərin, əsaslı biliklər, bacarıq və vərdislər sistemi ilə silahlandırmağa, şəxsiyyətlərinin formalaşdırılmasına xidmət etməli, uşaqların elmi, praktik təfəkkürünü – bilikləri müstəqil əldə etmək, təcrübədə, həyatda onlardan istifadə etmək bacarıqlarını inkişaf etdirməlidir. Təlim metodları tərbiyəçi-müəllimlə uşaqların qarşılıqlı fəaliyyətinin elə bir sistemidir ki, bu, müxtəlif vasitələrdən istifadə yolu ilə təlim prosesində didaktik vəzifələrin həllinə xidmət edir.

Təlim prosesi müasir tələblərə uyğun qurulmalıdır. Yeni təlim metod və texnologiyalarının tətbiqi elmi-nəzəri əsaslara (prinsiplərə, pedaqoji-psixoloji, sosioloji, didaktik və s.) söykənərək həyata keçirildikdə elmi mahiyyət kəsb edir, metodika elmini zənginləşdirir.

Təlim, hər şeydən əvvəl, əqli, praktik fəaliyyətləri həyata keçirmək üçün uşaqların bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmələrinə xidmət edir.

Təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədilə uşaqlara təlim-tərbiyə prosesində daha çox müstəqillik verilir, onlara öz fikirlərini sərbəst, çəkinmədən söyləmələri, arzu və istəklərinə müvafiq məşğuliyyət seçmələri üçün şərait yaradılır. Uşaqların təlim fəaliyyəti nə qədər mürəkkəb, çoxcəhətlidirsə, bu fəaliyyətin idarə olunması da bir o qədər çətin və məsuliyyət tələb edən prosesdir. Ona görə də uşaqların təlim fəaliyyəti həmişə elmi-pedaqoji əsaslara söykənən, planlı, sistemli, məqsədyönlü, çevik, optimal, demokratik rəhbərlik və nəzarət tələb edən fəaliyyət

növüdür. Yalnız belə şəraitdə uşaqlarla aparılan təlim-tərbiyə işinin səmərəliliyindən danışmaq mümkündür.

Pedaqoji cəhətdən məqsədəuyğun qarşılıqlı münasibətlərin yaradılması texnologiyası pedaqoji ünsiyyətlə qırılmaz surətdə bağlıdır. Belə münasibətlərin yaradılmasında tərbiyəçinin şəxsi keyfiyyətləri mühüm amildir. Tərbiyəçi-müəllimlə uşaqların qarşılıqlı anlaşması yaradılacaq yeni münasibətlərin əsasıdır. Qarşılıqlı əməkdaşlıq və münasibətlər sistemi çoxşaxəli olmaqla, onun tərbiyəçi-uşaq, tərbiyəçi-pedaqoji kollektiv, tərbiyəçi-valideyn və s. növləri mövcuddur. Təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyəti, səmərəliliyi bu münasibətlərin demokratikləşdirmə və humanistləşdirmə prinsiplərinə uyğun qurulmasından asılıdır.

Uşaqlara yalnız əyani təsəvvürlər deyil, həm də ümumiləşdirilmiş biliklər vermək, bununla əlaqədar əqli fəaliyyətdə ümumiləşdirmə qabiliyyətini formalaşdırmaq lazımdır. Bu, uşaqların məktəbə intellektual hazırlığında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların intellektual imkanları öz-özünə aşkara çıxmır, bunun üçün yeni, daha səmərəli forma və metodlar tələb olunur.

Beləliklə, məktəbəhazırlıq proqramını mənimsəmiş uşaqlar yeni şəraitə tez bir zamanda uyğunlaşır, proqram materiallarını çətinlik çəkmədən qavrayır, müəllimin mövqeyini düzgün qəbul edir, iradəli və məsuliyyətli olurlar.

Nəticə / Conclusion

Deyilənləri ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, uşağın məktəb təliminə hazırlıq dövründə onun orqanizmi tam formalaşmadığı üçün pedaqoji prosesin təşkili, təlim-tərbiyə proqramının təkmilləşdirilməsi zamanı uşağın fiziki və psixi imkanları mütləq nəzərə alınmalıdır. Əks təqdirdə, hədsiz yorğunluq, məşğələlərin ağırlığı uşağın sağlamlığı və sonrakı inkişafı üçün zərərli ola bilər. Məktəbəqədər yaşlı uşağın məktəb təliminə hazırlığı o zaman daha yaxşı səmərə verir ki, onun mənimsəyəcəyi bilik və bacarıqlar psixofizioloji imkanları ilə üst-üstə düşsün. Uşağın məktəb təliminə hazırlığı onun arzu və istəyi, tələbatları ilə uyğunlaşdırılmaqla yanaşı, əxlaq normaları ilə də vəhdət təşkil etməlidir, yoxsa bu prosesdə uşaq eqoizmi, tənbəllik, intizamsızlıq və s. neqativ hallarla qarşılaşmaq mümkündür. Bütün bunlar uşağın yaş xüsusiyyətləri ilə deyil, tərbiyə işinin düzgün aparılmaması ilə bağlıdır. Tərbiyəçi-müəllimlər və valideynlərin öz fəaliyyətlərində bunları nəzərə almaları tövsiyə olunur.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. "Azərbaycan müəllimi", 2013-cü il, 25 oktyabr.
2. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulumu). (2014). Bakı: ARTPI-nin Təhsil Texnologiyaları Mərkəzi, 96 s.
3. Əmrahlı L.Ş.(2008). Məktəbə psixoloji hazırlığın əsasları. Bakı: "Nərgiz", 155s.
4. Kərimov Y.Ş. (2009). Uşaq məktəbə gedir. Bakı: "RS Poliqraf" MMC, 151 s.
5. Qədirov Ə.Ə., Məmmədov İ.N.(1986). Yaş psixologiyası. Bakı: "Maarif", 97 s.
6. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 2009-cu il 19 iyun, 833-IIIQ, Bakı.
7. Amonashvili Sh.A. (1986). V shkolu s shesti let. Moskva: «Pedagogika», 176 s.
8. Belova T.B., Solnsteva B.A. (2005). Gotov li rebenok k obucheniyu v pervom klasse? Moskva: «Yuvento».
9. Vigotskiy L.S. (2000). Psixologiya. Moskva: «Pedagogika», 108 s.
10. Kolominskiy Y. L., Panko Y.A. (1999). Psixologiya detey shestiletnego vozrasta. Minsk: «Universitetskoe», 123 s.